

ББК

88я43

П78

**ПРОБЛЕМИ ЗАГАЛЬНОЇ
ТА ПЕДАГОГІЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ**

**Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України.
/ За ред. Максименка С.Д. К.: 2001, т. III, ч.7 – 284 с.**

У збірні висвітлюються актуальні проблеми загальної та педагогічної психології. Розкриваються ідеї екзистенціалізму у розв'язанні проблеми потенціалу індивідуального буття людини. Аналізується проблема часу у теорії життєвого шляху. Розкривається роль міфологічних уявлень в образі світу. Розглядаються питання статево-рольових аспектів самосвідомості, як-от особливості гендерної поведінки, організація статево-рольової сфери жінки, передумови норми психосексуального розвитку підлітка. Викладається методика комп'ютерної підтримки діяльності психологів у психолого-медико-педагогічних консультаціях. Висвітлюються проблеми розробки соціально-психологічної концепції підготовки робочих кадрів. Аналізуються феномени спільної учбової діяльності, психологічні умови та засоби формування мотивації досягнення випускника школи-інтернату. Викладається методика розвивального навчання учнів на уроках географії. Збірка спрямована на читачів, що цікавляться сучасним станом психологічної науки.

Редакційна колегія:

Дійсний член АПН України, докт. психол. н. Максименко С.Д. (*гол. ред.*), канд. психол. н. Чапа М.-Л.А. (*зам. гол. ред.*), канд. психол. н. Рождественський Ю.Т. (*відповідальний секретар*), член-кор. АПН України, докт. психол. н. Чепелева П.В., член-кор. АПН України, докт. психол. н. Боришевський М.Й., дійсний член АПН України, докт. психол. н. Моляко В.О., докт. психол. н. Балл Г.О., докт. психол. н. Максимова П.Ю., Кочубейник О.М.

Пастушенко В.С. – *технічний секретар.*

Наукове видання

Друкується за ухвалою Вченої ради Інституту психології
ім. Г.С. Костюка АПН України

ISBN 966-7913-01-5

ISBN 966-7913-05-8

ISBN 966-7913-22-8

© Інститут психології ім. Г.С. Костюка підготовка, впорядкування, 2001.

© "НЕВТЕС" оформлення, видавництво 2001.

ЗМІСТ

Бородій Д.І.	Деякі феномени спільної учбової діяльності	6
Ваврик Т.Ю	Професійна деформація працівників ОВС: шляхи дослідження та профілактики	18
Васильков В.М.	До проблеми розробки соціально-психологічної концепції підготовки робочих кадрів	22
Вільш І.	До аналізу співвідношення гомеостазу і соціального управління в організаціях	27
Вірна Ж.П.	Мотиваційно-сміслова саморегуляція особистості: панорама структурно-функціональних проявів	35
Воронова С.В.	Психологічні умови та засоби формування мотивації досягнення випускника школи-інтернату	42
Гармаш Л.С.	Функціональна готовність та адаптація до школи дітей з зони безумовного відселення	49
Говорун Т.В.	"Межова" особистість: особливості гендерної поведінки	51
Горбенко Ю.Л.	Свідомі та несвідомі ціннісні детермінанти поведінки особистості	59
Грибенко І. В.	Розуміння тексту залежно від індивідуальних особливостей латералізації вищих психічних функцій	63
Дембицька Н.М.	Становлення політичної ідентичності молоді як аспект її соціалізації	73
Зазимко О.В.	Структурні компоненти технічної обдарованості	80
Іванцев Н.І.	До проблеми співвідношення загальнолюдських і індивідуальних цінностей	85
Коваль І.А.	Понятійний аналіз феномену "учбовий конфлікт"	88
Коваль І.В.	Стильовий підхід до вивчення факторів успішності оволодіння іноземною мовою у вузі	102

змінюється на роздратований, дуже депресивний чи дуже нервований?

4. Імпульсивність в інтимних стосунках та особистих уподобаннях.

Ви коли-небудь вступали в сексуальні стосунки надто швидко, не вагаючись? Чи спричиняло це до виникнення якихось проблем, чи переживали Ви наслідки таких стосунків? Чи приходилось Вам відчувати невпевненість, сумніви стосовно Ваших сексуальних орієнтацій?

Чи були у Вас коли-небудь проблеми з тратою великої суми грошей або азартними іграми? Чи траплялось Вам напиватися, курити маріхуану, вживати наркотики? Чи створювало це проблеми для Вас і оточуючих людей?

Відомо, що симптоматика межового особистісного розладу після сорока річного віку у половини людей зникає майже безслідно, а в третини посилюється. Які соціально-психологічні фактори позитивно та негативно впливають на перебіг розладу? Чому розлад залишається більш поширеним серед жінок? Відповідь на ці та інші питання ще має знайти психологічна наука.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Діагностичні критерії з DSM-III-R. Переклад з англійської. – К.: Абрис, 1994 - 272с.
2. Классификация психических и поведенческих расстройств: Клинические описания и указания по диагностике. – К.: Факт, 1999 – 272с.
3. Nolen – Hoeksema S. Abnormal psychology - New York: G raw Mc. – Hill Companies, 2001. – С.421- 422.
4. Мекерен, Эрвин вам “Все или ничего”. Информация и советы для пациентов с пограничными расстройствами личности и их окружения. К.:Сфера, 2000. – 68с.

Ю.Л. Горбенко

СВІДОМІ ТА НЕСВІДОМІ ЦІННІСНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ПОВЕДІНКИ ОСОБИСТОСТІ

Аналіз наукової літератури з ціннісної проблематики засвідчує, що цінності займають одне з ключових місць у вивченні процесів формування та розвитку особистості. Цінності безпосередньо пов'язані з мотиваційно-потребовою сферою особистості, виступають у якості регулюючого фактора

життєдіяльності. Сформовані та системно пов'язані ціннісні уявлення визначають якісну своєрідність життєдіяльності людини та виявляються й розкривають себе в практичній поведінці.

Невизначеність у виборі цінностей та ціннісних орієнтацій може виражатися в їх суперечливості й нестійкості. Негативно впливають на поведінку суперечності між ціннісними орієнтаціями та діяльністю, між словом і справою, між цінностями, що декларуються і тими, що реально функціонують.

Причини розбіжностей між тим, що людина свідомо відстоює одні цінності, а в дійсності діє всупереч декларованим цінностям, вивчалися багатьма вченими. В епічному досвіді зафіксовано велику кількість прикладів протиріч між свідомістю і неусвідомленою системою саморегуляції особистості.

Існування несвідомої ціннісної системи, саморегуляції особистості підтверджується експериментами А. Моля і М.Н. Еріксона. Учені з'ясували, що більшість людей не зробить у гіпнотичному трансі того, чого вони не сприймають у свідомому стані. Наприклад, було підтверджено, що в гіпнотичному стані людина не стане красти, якщо вважає крадіжку аморальною [1.с.172]

Проблему співвідношення цінностей та поведінки особистості досліджувала група вчених на чолі з В.О. Ядовим. Основна увага приділялася з'ясуванню й аналізу змісту протиріччя між поведінкою особистості, визначенню, наскільки ця невідповідність залежить від соціальних умов та який є її психологічний механізм. Учені пояснюють співвідношення цінностей і поведінки в руслі диспозиційної теорії.

Згідно з цією теорією "особистісні диспозиції утворюють ієрархічно організовану систему, вершину якої складає загальна спрямованість інтересів та система ціннісних орієнтацій. Середній рівень – це система узагальнених соціальних установок (аттitudів) на різноманітні соціальні об'єкти та ситуації, а нижчий – поведінкові готовності до дії в максимально конкретних соціальних ситуаціях (тобто поведінкові установки)". [2.с.307]

Підставою для класифікації диспозицій були умови, в яких виявляються й формуються певні готовності. При побудові ієрархії враховувалось: по-перше, те, що "підставою структуризації є як би послідовне розширення "кордонів" соціальної активності людини" [3.с.48-49], по-друге, "тривалість часу, впродовж якого зберігаються головні якості таких умов діяльності". [3.с.49]

Проаналізувавши дані експериментів А. Моля і М.Н. Еріксона з погляду диспозиційної теорії можна констатувати, що емоційні компоненти вищих фіксованих диспозицій, або ціннісних орієнтацій, впливають на формування актуальних диспозицій.

При цьому, несвідомі ціннісні орієнтації особистості виступають своєрідним "фільтром", або "цензором", що блокує діяльність людини, яка несумісна з прийнятими цінностями. Отже, сформувавшись свідомо, цінності та ціннісні орієнтації утворюють певні несвідомі структури психіки, які детермінують поведінку особистості.

Для того щоб краще зрозуміти процеси впливу на особистість ціннісних утворень, необхідно звернутись до досвіду К. Юнга. Він присвятив своє життя розробці нюансів діалектичного взаємозв'язку свідомої та несвідомої частин людської психіки. Досвід ученого, на наш погляд, буде корисний для розгляду поставленої проблеми, він дає можливість більш наочно прокоментувати процеси впливу свідомої та несвідомої частин психіки на поведінку особистості.

К. Юнг підкреслює, що "від свідомості ми можемо очікувати реагування на сучасне і адаптації до нього, оскільки свідомість - це частина душі, яка має справу, головним чином, із подіями поточного моменту. А від колективного несвідомого, що є позачасовою і загальною частиною душі, нам потрібно очікувати, реакції на універсальні та постійні умови, які можуть бути психологічними, фізіологічними або фізичними" [3.с.48-49].

З наведеної вище цитати бачимо, що критерії, за якими відбувається ієрархія диспозицій (В.О. Ядов) та елементи структури психіки (К.Г.Юнг), аналогічні. Такими критеріями є: по-перше, тривалість часу, впродовж якого зберігаються головні якості умов діяльності, по-друге - ширина кордонів соціальної групи, адаптуючись до якої людина виробляє певні диспозиції. Враховуючи проведення аналогії, можна зробити кілька припущень. Наведемо деякі з них.

"Свідомість", що є частиною "ego", працює на рівні елементарних фіксованих диспозицій. Вона задовольняє Я-потреби, нетривалі за часом.

"Особисте несвідоме" працює на рівні фіксованих соціальних диспозицій та задовольняє потреби пристосування до соціального оточення. Діє впродовж часу, необхідного для соціальної адаптації.

"Колективне несвідоме" працює на вищому рівні

диспозиційної ієрархії, впливає на формування ціннісних орієнтацій. При цьому, чим більше соціальна група, потреби якої представлені в цінностях, на які орієнтується особистість, тим більше вплив на ці орієнтації "колективного несвідомого".

Отже, вся інформація яка надходить через свідомість до "ego", проходить оцінку підсвідомою частиною "ego", а також детермінується емоційним забарвленням, яке, в свою чергу, є реакцією на порівняння інформації, що надходить з інформацією, що зберігається в "особистому" та "колективному" несвідомому.

Ми враховуємо, що чим вище в ієрархії знаходяться цінності, на які особистість орієнтується, тим більше часу та енергії необхідно використати для раціонального узгодження та планування дій. Цей факт значно знижує вірогідність усвідомлення інформації, яка надходить від несвідомої частини "психіки". До того ж, за поглядами К. Юнга, сила впливу несвідомих компонентів психіки "росте пропорційно тому ступеню, в якому вони залишаються несвідомими" [3.с.172].

Таким чином, аналізуючи свідомі та несвідомі ціннісні детермінанти поведінки особистості, ми можемо побачити діалектичний зв'язок та взаємовплив свідомості та несвідомих компонентів психіки.

Підсумовуючи розглянуті ситуації взаємодетермінації свідомої та несвідомої частин цінностей та ціннісних орієнтацій, можна зробити такі висновки:

1. Відрефлексовані цінності досить часто не збігаються за своїм змістом із цінностями, які актуально не усвідомлюються й функціонують на рівні фіксованих диспозицій.

2. Чим вище в ієрархії знаходяться цінності, на які особистість орієнтується, тим більше часу й енергії необхідно використати для раціонального узгодження та планування дій, що знижує вірогідність усвідомлення несвідомих детермінант.

3. Несвідомі цінності детермінують процес орієнтації та побудови ієрархії цінностей емоційною складовою вищих фіксованих диспозицій.

4. Свідомий процес побудови ієрархії цінностей, тим більше детермінований "архетипи самості", чим ширше коло соціальних інтересів, відображене в цінностях, на які особистість орієнтується.

5. Несвідомі сили завжди залишають за собою центральну позицію в шкалі психологічних цінностей, незалежно від того, чи признавався цей факт, свідомо, чи ні.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Шибутани Т. Социальная психология. М., 1969. 172с.
2. Ядов В.А. Стратегия социального исследования: описание, объяснение, понимание социальной реальности. Учебник для вузов. - М.: Добросвет, 2000.- 596 с.
3. Юнг К.Г. Сознание и бессознательное: Сборник/Пер.с англ. - СПб.: Университетская книга, 1997.-544 с.

І.В. Грибенко

РОЗУМІННЯ ТЕКСТУ ЗАЛЕЖНО ВІД ІНДИВІДУАЛЬНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ЛАТЕРАЛІЗАЦІЇ ВИЩИХ ПСИХІЧНИХ ФУНКЦІЙ

Складність розв'язання поставленої проблеми у методологічному аспекті зумовлюється тим, що тут ми стикаємось з багатьма психологічними проблемами: проблемою відображення людиною дійсності, проблемою трансляції цього відображення іншим, тобто комунікації, проблемою соціальної обумовленості самих способів відображення та засобів комунікації, проблемою процесів, які забезпечують відображення й комунікацію, проблемою способу існування відображення у свідомості людини тощо. [7]. Ми вважаємо, що введення до кола цієї проблематики аспекту функціональної асиметрії головного мозку допоможе краще зрозуміти особливості процесу розуміння тексту і створять психолого-педагогічні передумови для оптимізації навчання школярів процесу читання саме як розуміння тексту.

Спираючись на знання про функціональну асиметрію великих півкуль головного мозку людини та на особливості розуміння тексту, можна створювати ефективні методики, які б враховували індивідуальні особливості учнів та студентів і сприяли б кращому смислому сприйманню одержуваної інформації. Адже "почути" чи "прочитати" ще не означає "зрозуміти", а від типу функціональної асиметрії великих півкуль головного мозку людини в багатьох випадках може залежати саме шлях до розуміння, та індивідуальна стратегія, яку обирає людина для досягнення кінцевого результату.

Що ми маємо на увазі, коли ми говоримо про розуміння тексту? Різні автори по-різному підходять до розуміння цієї проблеми. На думку О.О. Леонтьєва, близькою до істини є ідея